

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

ВОРОНИЙ Олександр Олександрович

УДК:342.95 (477)

**СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ
ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ТА ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Відкритому міжнародному університеті розвитку людини «Україна».

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України
РУСЕЦЬКИЙ Анатолій Анатолійович,
Харківський науково-дослідний інститут
судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса,
головний науковий співробітник.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
МУЗИЧУК Олександр Миколайович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, декан факультету № 1;

кандидат юридичних наук, доцент
ГРИШИНА Наталія Вікторівна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, доцент кафедри державно-
правових дисциплін юридичного факультету.

Захист відбудеться 20 листопада 2020 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.896.01 у Харківському науково-дослідному інституті судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України за адресою: 61177, м. Харків, вул. Золочівська, 8а.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України за адресою: 61177, м. Харків, вул. Золочівська, 8а.

Автореферат розісланий 15 жовтня 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. В. Хоша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Протидія корупції та організованій злочинності — складна за своїм змістом та структурою діяльність, яка вимагає значних зусиль з боку держави взагалі та з боку правоохоронних органів зокрема. Нині в Україні функціонує значна кількість правоохоронних органів, до завдань яких входить протидія корупції та організованій злочинності. Втім одним із ключових відомств безперечно є Служба безпеки України, основним напрямком діяльності якої є забезпечення державної та національної безпеки, найбільшу загрозу яким саме і створюють ці протиправні явища.

Необхідно відзначити, що окремі проблемні питання протидії корупції та організованій злочинності у своїх наукових працях неодноразово висвітлювали: С. М. Алфьоров, В. А. Астаф'єв, О. М. Бандурка, О. В. Батраченко, І. М. Білодід, І. В. Богданюк, С. В. Болдирев, М. М. Бурбика, Р. С. Веприцький, Д. І. Голосніченко, І. А. Городецька, Н. В. Гришина, С. В. Євдокименко, О. О. Кваша, О. М. Ключев, М. В. Косюта, Р. В. Кулаковський, В. А. Ліпкан, Я. О. Ліховіцький, А. В. Матвійчук, М. І. Мельник, О. В. Микитичик, В. Ю. Нікіфоров, А. В. Носач, О. М. Музичук, В. Г. Парсяк, О. В. Плетньов, С. А. Подоляка, О. В. Пономарьов, Є. М. Попович, С. Л. Решновецький, В. А. Робак, А. А. Русецький, О. Ю. Салманова, Г. І. Сальников, О. О. Свідерський, М. О. Свірін, О. П. Снігерьев, В. М. Трепак, С. О. Сорока, В. І. Теремецький, А. Л. Тіньков, М. С. Ткаченко, Р. М. Тучак, О. П. Угровецький, О. В. Федосова, І. Г. Фурман, Г. А. Хань, В. В. Хоша, М. Й. Штангрет та багато інших. Указані вище фахівці зробили вагомий внесок у вирішення проблем протидії корупції та організованій злочинності. Однак питання щодо місця та особливостей Служби безпеки України у системі суб'єктів протидії корупції та організованій злочинності, розкриття змісту та особливостей адміністративно-правових засад її правоохоронної діяльності розглядалися фрагментарно або в рамках ширшої правової проблематики, без комплексного підходу.

Таким чином, необхідність удосконалення протидії корупції та організованій злочинності, недостатня розробленість теоретичних положень, недосконалість правового регулювання у цій сфері обумовлюють актуальність дослідження місця та особливостей Служби безпеки України у системі суб'єктів протидії корупції та організованій злочинності, розкриття змісту та особливостей адміністративно-правових засад її правоохоронної діяльності за вказаними напрямками.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна–

2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015; Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, схваленої Указом Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1000/2011; Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2017 р. № 576-р; Пріоритетних напрямів наукових досліджень Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» за темою «Адміністративно-правове регулювання суспільних відносин» (номер державної реєстрації 0107U008696).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає у тому, щоб на основі аналізу наукових поглядів учених та норм чинного законодавства України визначити місце та особливості Служби безпеки України у системі суб'єктів протидії корупції та організованій злочинності, розкрити зміст та особливості адміністративно-правових засад її правоохоронної діяльності за вказаними напрямками, а також на основі опрацювання позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду окреслити напрямки удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює правоохоронну діяльність Служби безпеки України у відповідній сфері.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно виконати такі основні *завдання*:

— з'ясувати сутність та особливості корупції та організованої злочинності як об'єкта правоохоронного впливу;

— окреслити особливості протидії корупції та організованій злочинності;

— визначити систему суб'єктів протидії корупції та організованій злочинності та встановити місце у ній Служби безпеки України;

— охарактеризувати правові засади протидії корупції та організованій злочинності та з'ясувати місце серед них адміністративно-правового регулювання;

— систематизувати завдання та функції Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності;

— окреслити компетенцію та повноваження Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності;

— розкрити особливості організаційно-штатної структури Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності;

— встановити особливості юридичної відповідальності Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності;

— узагальнити зарубіжний досвід протидії корупції і організованій злочинності та опрацювати можливості його використання в Україні;

— визначити перспективні напрямки вдосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує протидію корупції і організованій злочинності в Україні;

— окреслити напрямки оптимізації суб'єктів протидії корупції і організованій злочинності в Україні та шляхи удосконалення взаємодії і координації між ними.

Об'єктом дослідження є правовідносини, які виникають у діяльності Служби безпеки України з питань протидії корупції та організованій злочинності.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади правоохоронної діяльності Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності.

Методи дослідження. Під час підготовки дисертаційного дослідження було використано низку загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, використання яких дозволило комплексно підійти до розкриття наведеної проблематики. Логіко-семантичний метод дозволив з'ясувати сутність та особливості корупції та організованої злочинності як об'єкта правоохоронного впливу (підрозділ 1.1), а також запропонувати власне визначення поняття та особливостей протидії корупції та організованій злочинності (підрозділ 1.2). Використання структурно-логічного методу дозволило окреслити систему суб'єктів протидії корупції та організованій злочинності та визначити місце у ній Служби безпеки України (підрозділ 1.3), систематизувати завдання та функції Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності (підрозділ 2.1). Метод документального аналізу дозволив: надати характеристику правовим засадам протидії корупції та організованій злочинності та встановити місце серед них адміністративно-правового регулювання (підрозділ 1.4); окреслити компетенцію та повноваження Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності (підрозділ 2.2); встановити особливості юридичної відповідальності Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності (підрозділ 2.4). Характеристика організаційно-штатної структури Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності (підрозділ 2.3) була надана за допомогою структурно-функціонального методу. Зарубіжний досвід протидії корупції та організованій злочинності було узагальнено через використання порівняльно-правового методу. Формально-юридичний метод дозволив визначити перспективні напрямки вдосконалення адміністративного

законодавства, яке регламентує протидію корупції і організованій злочинності в Україні (підрозділ 3.2), а також окреслити напрямки оптимізації суб'єктів протидії корупції і організованій злочинності в Україні та шляхи удосконалення взаємодії і координації між ними (підрозділ 3.3). В роботі було використано низку інших спеціальних методів наукового пізнання.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять наукові праці фахівців у галузі філософії, теорії управління, загальної теорії держави і права, адміністративного права, інших галузевих правових наук, у тому числі зарубіжних дослідників. Нормативною основою дисертаційного дослідження є Конституція України, а також низка законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, норми яких закріплюють організаційні та правові засади протидії корупції і організованій злочинності в Україні. Інформаційну та емпіричну основу роботи становить узагальнення діяльності окремих правоохоронних органів щодо протидії корупції і організованій злочинності в Україні. У ході підготовки дисертації автором використано власний досвід роботи щодо протидії корупції і організованій злочинності.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є однією з перших спроб комплексно, з використанням сучасних наукових праць та методів наукового пізнання визначити місце та особливості Служби безпеки України у системі суб'єктів протидії корупції та організованій злочинності, розкрити зміст та особливості адміністративно-правових засад її правоохоронної діяльності за вказаними напрямками. В результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Зокрема:

вперше:

— на основі опрацювання досвіду Німеччини відзначено, що з метою вдосконалення якості та ефективності протидії корупції та організованій злочинності в Україні необхідно забезпечити: по-перше, високий рівень контролю за фінансовими операціями в державі; по-друге, високоякісну кадрову роботу та дієвий внутрішньовідомчий контроль, особливо в системі правоохоронних органів, які здійснюють протидію корупції та організованій злочинності; по-третє, активне залучення громадськості до протидії корупції, виховання населення в дусі різкого несприйняття корупції як надзвичайно небезпечного, руйнівного явища; по-четверте, активну взаємодію правоохоронних органів на загальнодержавному та місцевому рівнях із питань протидії злочинності та корупції;

— обґрунтована необхідність внесення змін та доповнень до міжвідомчого Положення «Про координацію діяльності правоохоронних

органів по боротьбі із злочинністю та корупцією» від 26.04.2012 р. № 43/375/166/353/284/241/290/236, адже з моменту його прийняття суттєво змінився суб'єктний склад суб'єктів протидії корупції, зокрема було утворено САП, ДБР та НАБУ;

— узагальнено функції Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності, які об'єднано у три класифікаційні групи: кримінально-процесуальні, організаційно-забезпечувальні, інформаційно-аналітичні. Обґрунтовано доцільність їх законодавчого закріплення.

Удосконалено:

— визначення поняття системи суб'єктів протидії корупції та організованій злочинності, встановлено місце та розкрито особливості у ній Служби безпеки України;

— обґрунтування висновку про те, що організаційно-штатна структура Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності має наступні ознаки: 1) сутнісні (тобто сукупність структурних ланок та посад системи СБУ, що створюються для виконання відповідних завдань і функцій, розміщуються за певними принципами і характеризуються стійкими взаємозв'язками); 2) формальні (тобто офіційний документ, прийнятий компетентним суб'єктом, у якому визначається перелік структурних ланок системи СБУ); 3) кількісні (склад штатних одиниць у даному органі держави);

— перелік характерних особливостей юридичної відповідальності Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності, до яких, зокрема, віднесено наступні: по-перше, відповідальність має здебільшого позитивний характер; по-друге, як самостійний суб'єкт правовідносин, Служба безпеки України несе лише матеріальну відповідальність.

Дістали подальшого розвитку:

— тлумачення терміна «організована злочинність», щодо якого існує два ключові підходи: науковий та законодавчий. У першому випадку мова йде про те, що організована злочинність має комплексний характер, різні форми вираження та позиціонується, передусім, як явище соціальне. Відповідно до другого організована злочинність — це сукупність злочинів, які реалізуються в діяльності злочинних організацій;

— обґрунтування того, що протидія злочинності у науці сприймається як система заходів, спрямованих: по-перше, на мінімізацію впливу злочинних проявів; по-друге, на недопущення поширення негативних наслідків від вчинення злочинів; по-третє, на забезпечення «знецінення» у соціумі факторів, що детермінують злочинність, тобто недопущення їх розвитку та поширення;

— встановлення того, що система правових засад протидії корупції та організованій злочинності переважно складається саме з норм адміністративного права;

— обґрунтування необхідності законодавчого забезпечення розроблення регіональних програм протидії корупції та організованій злочинності, які б гарантували реалізацію положень загальнодержавних стратегій та концепцій на регіональному рівні з урахуванням особливостей конкретного регіону, а також сприяли інтеграції зусиль державних суб'єктів протидії із громадськістю та бізнесом у відповідному регіоні.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в роботі висновки і пропозиції можуть бути використані у:

— науково-дослідній сфері — як підґрунтя для подальших теоретико-правових досліджень питань протидії корупції та організованій злочинності (*акт впровадження Кримінологічної асоціації України від 03.03.2020 р.*);

— правотворчій діяльності — для вдосконалення вітчизняного законодавства під час підготовки й уточнення низки законодавчих та підзаконних актів з питань протидії корупції та організованій злочинності (*акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права від 04.03.2020 р.*);

— правозастосовній діяльності — з метою підвищення ефективності протидії корупції та організованій злочинності (*акт впровадження Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України від 05.03.2020 р.*);

— навчальному процесі — під час підготовки підручників та навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративна діяльність», «Судові та правоохоронні органи»; вони вже використовуються в ході проведення занять із зазначених дисциплін у Харківському національному університеті внутрішніх справ. Їх враховано також у навчально-методичних розробках, підготовлених автором (*акт впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 06.03.2020 р.*).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення і висновки були оприлюднені на міжнародних конференціях: «Юридична наука: виклики і сьогодення» (м. Одеса, 2018 р.); «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 2019 р.); «Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин»: (м. Дніпро, 2020 р.); «Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття» (м. Харків, 2020 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження знайшли своє відображення в 6-ти наукових статтях, 5 з яких опубліковано у фахових виданнях України, 1 — у міжнародному виданні, та 4-х тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 233 сторінки. Список використаних джерел містить 340 найменувань та розміщений на 33 сторінках, додатки розташовано на дев'яти сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується вибір теми дисертації, визначається її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, грантами, окреслюються мета і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, вказується на наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наводяться дані щодо апробації результатів дослідження, публікацій та структури дисертації.

Розділ 1 «Методологічні засади протидії корупції та організованій злочинності в Україні» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Сутність та особливості корупції та організованої злочинності як об'єкта правоохоронного впливу»* з'ясовується сутність категорії «корупція», на основі чого пропонується її авторське визначення.

Узагальнено наукові підходи щодо тлумачення понять «злочинність» та «організована злочинність». Здійснено комплексний аналіз значення терміна «організована злочинність». Запропоновано авторське визначення терміна «організована злочинність».

Наголошено, що дані категорії мають особливо негативне значення для суспільства. Їх існування та розвиток передусім створюють небезпеку для здоров'я, життя, честі та гідності людей, що є в Україні найвищими соціальними цінностями. Акцентовано увагу на тому, що в цьому аспекті правоохоронний вплив на корупцію та організовану злочинність є не просто необхідністю сучасності, а життєво важливим завданням державного значення, від якості реалізації якого залежить добробут нашої країни в майбутньому.

У підрозділі 1.2 *«Поняття та особливості протидії корупції та організованій злочинності»* акцентовано увагу на тому, що протидія злочинності в науці сприймається як система заходів, спрямованих: по-перше, на мінімізацію впливу злочинних проявів; по-друге, на недопущення поширення негативних наслідків від учинення злочинів;

по-третє, на забезпечення «знецінення» у суспільстві факторів, що детермінують злочинність, тобто недопущення їх розвитку та поширення.

Відзначено наявність чималої кількості наукових підходів щодо визначення поняття «протидія корупції», запропоновано авторське тлумачення даної наукової категорії.

Констатовано, що протидія корупції та організованій злочинності — це комплексні категорії, які об'єднують у собі форми правового впливу на суспільні відносини з метою недопущення появи в ньому фактів корупції та організованої злочинності. Наведено та охарактеризовано коло найбільш важливих особливостей корупції та організованої злочинності.

У підрозділі 1.3 «Система суб'єктів протидії корупції та організованій злочинності та місце у ній Служби безпеки України» відзначено, що суб'єкт протидії корупції та організованій злочинності — це не загальний носій прав та обов'язків, а, в першу чергу, учасник правовідносин, які виникають у сфері правоохоронної діяльності, спрямованої на реалізацію цілого комплексу методів, способів та засобів протидії проявам корупції та організованої злочинності.

Запропоновано авторське визначення поняття «система суб'єктів протидії корупції та організованій злочинності». На основі аналізу норм чинного законодавства наведено перелік ключових органів державної влади, до завдань яких входить реалізація заходів із протидії корупції та організованій злочинності. До числа подібних суб'єктів віднесено органи державної влади (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України), правоохоронні органи держави (СБУ, НАБУ, САП, ДБР, Національна поліція України та ін.), територіальні органи виконавчої влади.

Доведено, що в даній системі Служба безпеки України відіграє особливу роль, будучи спеціалізованим органом протидії корупції та організованій злочинності.

У підрозділі 1.4 «Правові засади протидії корупції та організованій злочинності та місце серед них адміністративно-правового регулювання» відзначається, що правові засади протидії корупції та організованій злочинності наразі включають у себе велику кількість нормативних актів міжнародного та національного значення.

Визначено, адміністративно-правове регулювання — це, в першу чергу, система норм, які регламентують організаційні, владно-розпорядчі питання, аспекти розподілу компетенції суб'єктів публічного права та їх правового зв'язку.

Констатовано, що система правових засад протидії корупції та організованій злочинності переважно складається саме з норм адміністративного права, які: закріплюють організаційні форми протидії

корупції та організованій злочинності як особливого напрямку діяльності органів державної влади; визначають компетенцію кожного із суб'єктів протидії корупції та організованій злочинності; встановлюють структурно-системні аспекти такої діяльності; закріплюють особливості контролю та нагляду за процесом її провадження, визначають засади взаємодії та координації між суб'єктами протидії корупції та організованій злочинності тощо.

Розділ 2 «Адміністративно-правовий статус Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Завдання та функції Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності»* встановлено, що, виходячи із завдань та правового статусу Служби безпеки України, ключовим напрямком її діяльності є забезпечення державної або ж національної безпеки. Під останньою запропоновано розуміти найвищий ступінь забезпеченості прав і свобод людини і громадянина, їх життя та здоров'я як основоположних цінностей держави, можливість суспільства на самовизначеність як нації, його економічну, політичну та соціальну безпеку в рамках усієї країни. Зауважено, що окреслені аспекти формують основний вектор роботи СБУ, відповідно до якого відомство визначає всі інші цілі.

Узагальнено наукові підходи щодо визначення функцій Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності, до яких віднесено: кримінально-процесуальну, організаційно-забезпечувальну, інформаційно-аналітичну функції.

У підрозділі 2.2 *«Компетенція та повноваження Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності»* доведено, що за своєю сутністю поняття «компетенція» є збірним, адже характеризує не тільки спосіб виконання функцій, але й комплекс правомочностей певного органу державної влади. Запропоновано авторське визначення терміна «компетенція Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності». Підкреслено, що компетенція сукупно показує, які саме конкретні дії СБУ може провадити для реалізації цілей та функцій у галузі протидії корупції та організованій злочинності. Повноваження при цьому виступають органічною складовою компетенції.

Обґрунтовано, що повноваження в загальному вигляді являють собою надані такому органу (зокрема, СБУ) законодавством права та обов'язки, в рамках яких він здійснює певні дії, застосовує правовий інструментарій впливу на суспільні відносини та взаємодіє з іншими суб'єктами державного апарату.

Наголошено, що компетенція та повноваження СБУ як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності виражають практичну сторону роботи Служби безпеки України.

У підрозділі 2.3 «*Організаційно-штатна структура Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності*» акцентовано увагу на тому, що організаційно-штатна структура Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності має сутнісний та формальний бік. Згідно з першим аспектом, тобто сутнісним, зазначена структура — це сукупність структурних ланок та посад системи СБУ, що створюються для виконання відповідних завдань і функцій, розміщуються за певними принципами і характеризуються стійкими зв'язками між собою. Відповідно до формального аспекту організаційно-штатна структура СБУ як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності являє собою офіційний документ, прийнятий компетентним суб'єктом, у якому визначаються перелік структурних ланок системи СБУ, а також кількісний склад штатних одиниць у даному органі держави.

Констатовано, що сучасна організаційно-штатна структура Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності будується на засадах територіальності та функціональності, що є важливою умовою належної реалізації державної правоохоронної політики як на загальнодержавному, так і на регіональному, міжрегіональному та внутрішньовідомчому рівнях.

У підрозділі 2.4 «*Особливості юридичної відповідальності Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності*» узагальнено наукові підходи вчених до тлумачення таких понять, як «відповідальність», «юридична відповідальність» та «соціальна відповідальність». Визначено найбільш змістовні характеристики вказаних наукових категорій.

Зауважено, що, розглядаючи юридичну відповідальність СБУ як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності, важливо звернути увагу на необхідність розрізняти юридичну відповідальність посадових осіб СБУ і власне її відповідальність як органу держави, тобто як самостійного суб'єкта правовідносин, адже такі види юридичної відповідальності, як дисциплінарна, адміністративна та кримінальна, застосовуються тільки до працівників СБУ. Це обумовлено тим, що дані види юридичної відповідальності тісно пов'язані з особистістю правопорушника.

Наведено перелік найбільш характерних особливостей, які є властивими для юридичної відповідальності Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності.

Розділ 3 «Напрямки удосконалення діяльності Служби безпеки України із адміністративно-правової протидії корупції та організованій злочинності» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Зарубіжний досвід протидії корупції і організованій злочинності та можливості його використання в Україні»* перш за все обґрунтовуються важливість та необхідність проведення наукових досліджень, присвячених зарубіжному досвіду.

Узагальнено, що організаційно-правові механізми протидії корупції та організованій злочинності в сучасних демократичних державах різняться. Хоча найбільш принципові засади, що лежать в основі даної протидії, є єдиними, оскільки визначаються у відповідних міжнародних договорах. Підкреслено, що найбільш суттєві відмінності переважно полягають в організаційно-інституційній системі, яка здійснює протидію корупції та організованій злочинності.

Опрацьовано пропозиції щодо використання найбільш позитивного зарубіжного досвіду, який доцільно враховувати вітчизняному законодавцю з метою вдосконалення протидії корупції та організованій злочинності в Україні.

У підрозділі 3.2 *«Перспективні напрямки вдосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує протидію корупції і організованій злочинності в Україні»* наведено низку статистичних даних та наукових поглядів учених, які яскраво свідчать про необхідність удосконалення національного механізму протидії корупції та організованій злочинності.

Обґрунтовується необхідність прийняття нових засадничих загальнодержавних програмних документів з питань протидії корупції та організованій злочинності. Наведено низку правових актів, які потребують комплексного вдосконалення.

Доведено, що сьогодні потребує законодавчого закріплення коло державних суб'єктів, які здійснюють протидію корупції та організованій злочинності. Зокрема, йдеться про необхідність чіткого визначення становища СБУ, яке за антикорупційним законодавством не належить до спеціальних суб'єктів протидії корупції, а за законодавством, яким регулюється правовий статус СБУ, виконує завдання та функції у цій сфері і має для цього у своїй структурі відповідні спеціальні підрозділи.

Наголошено на необхідності удосконалення механізму моніторингу стану корупції та організованої злочинності в країні та оцінювання ефективності протидії даним явищам.

У підрозділі 3.3 *«Оптимізація суб'єктів протидії корупції і організованій злочинності в Україні та удосконалення взаємодії і координації між ними»* встановлено, що взаємодія суб'єктів протидії корупції і організованій злочинності в Україні — це спільна діяльність

даних суб'єктів, заснована на взаємних запитах та відгуках на них, погоджена за певними критеріями та умовами (форми, час, місце тощо) задля досягнення спільної загальної мети. У свою чергу, координацію суб'єктів протидії корупції і організованій злочинності в Україні визначено як діяльність із узгодження роботи даних суб'єктів з метою забезпечення високої ефективності та результативності спільної діяльності.

Запропоновано шляхи вдосконалення координації діяльності суб'єктів протидії корупції і організованій злочинності в Україні, серед яких у першу чергу відзначено необхідність внесення змін та доповнень до Положення «Про координацію діяльності правоохоронних органів по боротьбі із злочинністю та корупцією» від 26.04.2012 р.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні місця та особливостей Служби безпеки України у системі суб'єктів протидії корупції та організованій злочинності, розкритті змісту та особливостей адміністративно-правових засад її правоохоронної діяльності за вказаними напрямками. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових висновків, основними з яких є такі:

1. Аргументовано, що корупція — це постійно існуюче небезпечне та протиправне соціально-політичне явище, виражене у вчиненні дій (бездіяльності) суб'єкта відповідальності за корупційні правопорушення, направлених на отримання особою, яка виконує владні повноваження (функції держави), неправомірної вигоди. Визначено, що організована злочинність є складним соціальним явищем, зміст якого полягає у стійкому, послідовному, систематичному, направленому на досягнення конкретної мети здійсненні комплексу дій злочинного характеру (злочинів та дій, які полегшують їх реалізацію) особливими суспільними утвореннями – злочинними організаціями, які мають ієрархію, внутрішню структуру, правила поведінки й т. ін. Доведено, що обидва явища створюють особливу небезпеку для суспільства, зокрема для здоров'я, життя, честі та гідності людей, які визначаються в Україні найвищими соціальними цінностями.

2. Доведено, що протидія корупції та організованій злочинності — це система політичних, юридичних, соціальних, організаційних та інших визначених законодавством засобів, заходів та методів впливу на суспільні відносини з метою недопущення прояву корупції та організованої злочинності, недопущення розвитку та поширення їх детермінантів, а також притягнення до відповідальності

осіб, причетних до вчинення вказаних негативних явищ. До основних ознак протидії корупції та організованій злочинності віднесено: юридичну визначеність, політичну забезпечуваність, соціальну орієнтованість, комплексність.

3. Встановлено, що суб'єкти протидії корупції та організованій злочинності — це система тісно співпрацюючих, однак не залежних один від одного органів державної влади та їх посадових осіб, на яких законодавством покладено завдання, обов'язки та функції у сфері протидії проявам корупції та організованої злочинності в Україні шляхом застосування в межах компетенції кожного з них нормативно визначеного інструментарію правового впливу, а саме заходів, засобів та методів протидії явищам корупції і організованої злочинності. Обстоюється позиція, відповідно до якої СБУ в даній системі відіграє особливу роль спеціалізованого органу протидії корупції та організованій злочинності, для якого протидія корупції та організованій злочинності є безпосереднім напрямком роботи та одним із ключових завдань.

4. Визначено, що адміністративно-правове регулювання в структурі правових засад протидії корупції та організованій злочинності займає домінуюче місце, адже норми адміністративного права регламентують організаційні форми протидії корупції та організованій злочинності як особливого напрямку діяльності органів державної влади; визначають компетенцію кожного із суб'єктів протидії корупції та організованій злочинності; встановлюють структурно-системні аспекти такої діяльності; закріплюють особливості контролю та нагляду за процесом її провадження.

5. Доведено, що завдання СБУ як суб'єкта протидії організованій злочинності та корупції є стратегічно орієнтованими, обумовленими фактичною метою існування СБУ щодо реалізації інтересів держави у недопущенні проявів корупції та вчинення злочинів відповідними злочинними організаціями. До функцій СБУ як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності належать: кримінально-процесуальна; організаційно-забезпечувальна; інформаційно-аналітична.

6. Констатовано, що компетенція СБУ як суб'єкта протидії організованій злочинності та корупції — це заснована на завданнях та функціях сукупність владних повноважень (прав та обов'язків), якими наділяється Служба безпеки України відповідно до нормативно-правових актів у сфері протидії проявам корупції та організованої злочинності. У свою чергу, повноваження СБУ як суб'єкта протидії організованій злочинності та корупції — це безпосередні права та обов'язки відомства щодо протидії корупції та організованій злочинності.

7. Обґрунтовано, що сучасна організаційно-штатна структура Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій

злочинності будується на засадах територіальності та функціональності, що є важливою умовою належної реалізації державної правоохоронної політики як на загальнодержавному, так і на регіональному, міжрегіональному та внутрішньовідомчому рівнях. Наявність територіальних підрозділів дозволяє СБУ своєчасно та адекватно реагувати на випадки злочинної діяльності, що має ознаки організованої, або корупції, ефективно проводити оперативно-розшукові та профілактичні заходи з урахуванням специфіки того чи іншого регіону (регіонів). У свою чергу, функціональний аспект є запорукою спеціалізованого високопрофесійного підходу до виконання завдань правоохоронної діяльності СБУ, зокрема щодо протидії корупції та організованої злочинності. Крім того, за даного підходу забезпечується високий рівень персональної відповідальності кожного із функціональних керівників за якість та ефективність виконання завдань і функцій підпорядкованих їм підрозділів СБУ та їх посадових осіб.

8. Виявлено, що СБУ як самостійний суб'єкт правовідносин несе лише матеріальну відповідальність, однак вона при цьому має місце як у випадку вчинення протиправних дій (бездіяльності) органами чи посадовими особами СБУ, що спричинили настання шкідливих наслідків для інших суб'єктів, так і в разі настання таких наслідків у ході законної діяльності органів та посадових осіб СБУ.

9. Окреслено, що для реалії протидії корупції та організованої злочинності в Україні варто буде звернути увагу на такі аспекти зарубіжного досвіду: по-перше, доцільним є створення міжвідомчого координаційного центру, який забезпечить належний рівень комунікації у системі даних суб'єктів; по-друге, необхідним є активне включення громадськості в протидію корупції; по-третє, особливий акцент у протидії досліджуваним суспільно небезпечними явищами слід робити на встановленні контролю за фінансовими потоками в країні, а також притягненні до відповідальності та взятті під контроль злочинної еліти (так званих «ворів у законі»), які в нашій державі, як правило, і є стрижнем злочинних організацій.

10. Обґрунтовано, що як можливі перспективні напрямки вдосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує протидію корупції і організованої злочинності в Україні, доцільно розглянути такі: 1) прийняття нових загальнодержавних засадничих програмних документів з питань протидії корупції та організованої злочинності; 2) розроблення регіональних програм протидії корупції та організованої злочинності, які б забезпечували реалізацію положень загальнодержавних стратегій та концепцій на регіональному рівні з урахуванням особливостей конкретного регіону, а також сприяли інтеграції зусиль державних суб'єктів протидії із громадськістю та

бізнесом у відповідному регіоні; 3) удосконалення законодавчого визначення кола державних суб'єктів, які здійснюють протидію корупції та організованій злочинності; 4) удосконалення механізму моніторингу стану протидії корупції та організованій злочинності в країні та оцінювання ефективності протидії даним явищам.

11. Доведено, що для того, аби забезпечити належну взаємодію та координацію діяльності з питань протидії корупції та організованій злочинності, необхідно розробити комплексний багатосторонній міжвідомчий нормативно-правовий акт, у якому: по-перше, визначити основні принципи взаємодії та координації та їх завдання; по-друге, окреслити напрямки та форми їх здійснення; по-третє, встановити критерії оцінювання якості та ефективності взаємодії та координації. Це необхідно, перш за все, для того, щоб уникнути зловживань координаційним центром своїми повноваженнями по відношенню до тих органів, щодо яких дана координація здійснюється, а з іншого боку, щоб уникнути формалізму у взаємодії та координації, забезпечити їх реальну практичну дієвість.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації:

1. Вороний О. О. Поняття та особливості протидії корупції та організованій злочинності. *Право UA*. 2016. № 2. С. 230–234.

2. Вороний О. О. Система суб'єктів протидії корупції та організованій злочинності та місце у ній Служби безпеки України. *Європейські перспективи*. 2017. № 1. С. 205–209.

3. Вороний О. О. Завдання та функції Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності. *Наше право*. 2018. № 1. С. 226–230.

4. Вороной А. А. Сущность и особенности коррупции и организованной преступности как объекта правоохранительного воздействия. *Acta Moraviae*. 2020. № 1. С. 175–180.

5. Вороний О. О. Правові засади протидії корупції та організованій злочинності та місце серед них адміністративно-правового регулювання. *Право і безпека*. 2020. № 2 (77). С. 58–63.

6. Вороний О. О. Компетенція та повноваження Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2 (89). С. 124–131.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Вороний О. О. Досвід Німеччини у сфері протидії корупції та організованій злочинності. *Юридична наука: виклики і сьогодення* :

матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 8–9 черв. 2018 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 67–69.

8. Вороний О. О. До характеристики досвіду Французької республіки у сфері протидії корупції та організованій злочинності. *Актуальні питання правової теорії та юридичної практики* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 18–19 січ. 2019 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2019. С. 101–105.

9. Вороний О. О. До проблеми визначення правового статусу Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованої злочинності. *Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 6–7 берез. 2020 р.). Дніпро : ГО «Правовий світ», 2020. С. 77–80.

10. Вороний О. О. Сутність та особливості корупції та організованої злочинності як об'єкту правоохоронного впливу. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. учасників III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19 черв. 2020 р.) ; НДІ публ. політики і соц. наук. Харків : НДІ ППСН, 2020. С. 84–86.

АНОТАЦІЯ

Вороний О. О. Служба безпеки України у системі суб'єктів протидії корупції та організованій злочинності: адміністративно-правовий аспект. — *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». — Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»; Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса Міністерства юстиції України. — Харків, 2020.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні місця та особливостей Служби безпеки України у системі суб'єктів протидії корупції та організованій злочинності, розкритті змісту та особливостей адміністративно-правових засад її правоохоронної діяльності за вказаними напрямками.

З'ясовуються сутність та особливості корупції та організованої злочинності як об'єкта правоохоронного впливу. Визначається система суб'єктів протидії корупції та організованій злочинності та місце у ній Служби безпеки України. Надається характеристика правовим засадам протидії корупції та організованій злочинності та встановлюється місце серед них адміністративно-правового регулювання. З'ясовуються

завдання, функції та компетенція Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності, окреслюється її організаційно-штатна структура. Встановлюються особливості юридичної відповідальності Служби безпеки України як суб'єкта протидії корупції та організованій злочинності. Узагальнюється зарубіжний досвід протидії корупції і організованій злочинності та опрацьовуються можливості його використання в Україні. Визначаються перспективні напрямки вдосконалення адміністративного законодавства, яке регламентує протидію корупції і організованій злочинності в Україні. Окреслюються напрямки оптимізації системи суб'єктів протидії корупції і організованій злочинності в Україні та шляхи удосконалення взаємодії і координації між ними.

Ключові слова: корупція, організована злочинність, правоохоронний вплив, протидія корупції, суб'єкт, правові засади, правове регулювання, адміністративне законодавство, завдання, функції, Служба безпеки України, компетенція, повноваження, організаційно-штатна структура, юридична відповідальність, зарубіжний досвід, оптимізація, взаємодія, координація.

АННОТАЦИЯ

Вороной А. А. Служба безопасности Украины в системе субъектов противодействия коррупции и организованной преступности: административно-правовой аспект. — *Квалификационная научная работа на правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 «Административное право и процесс; финансовое право; информационное право». — Открытый международный университет развития человека «Украина»; Харьковский научно-исследовательский институт судебных экспертиз им. Засл. проф. Н. С. Бокариуса Министерства юстиции Украины. — Харьков, 2020.

В диссертации приведены теоретическое обобщение и новое решение научной задачи, которая заключается в определении места и особенностей Службы безопасности Украины в системе субъектов противодействия коррупции и организованной преступности, раскрытии содержания и особенностей административно-правовых основ ее правоохранительной деятельности по указанным направлениям.

Выясняются сущность и особенности коррупции и организованной преступности как объекта правоохранительного воздействия. Доказано, что противодействие коррупции и организованной преступности — это система политических, юридических, социальных, организационных и других определенных законодательством средств, мероприятий и

методов воздействия на общественные отношения с целью недопущения проявления коррупции и организованной преступности, недопущения развития и распространения их детерминант, а также привлечения к ответственности лиц, причастных к совершению указанных негативных явлений.

Определяется система субъектов противодействия коррупции и организованной преступности и место в ней Службы безопасности Украины. Установлено, что субъекты противодействия коррупции и организованной преступности — это система тесно сотрудничающих, однако не зависимых друг от друга органов государственной власти и их должностных лиц, на которых законодательством возложена задача, обязанности и функции в сфере противодействия проявлениям коррупции и организованной преступности в Украине путем применения в пределах компетенции каждого из них нормативно определенного инструментария правового воздействия, а именно меры, средств и методов противодействия явлениям коррупции и организованной преступности. Отстаивается позиция, согласно которой СБУ в данной системе играет особую роль специализированного органа противодействия коррупции и организованной преступности, для которого противодействие коррупции и организованной преступности является непосредственным направлением работы и одной из ключевых задач.

Дается характеристика правовым основам противодействия коррупции и организованной преступности и устанавливается место среди них административно-правового регулирования. Определено, что административно-правовое регулирование в структуре правовых основ противодействия коррупции и организованной преступности занимает доминирующее место, ведь нормы административного права регламентируют: организационные формы противодействия коррупции и организованной преступности как особого направления деятельности органов государственной власти; определяют компетенцию каждого из субъектов противодействия коррупции и организованной преступности; устанавливают структурно-системные аспекты такой деятельности; закрепляют особенности контроля и надзора за процессом ее производства.

Выясняются задачи, функции и компетенция Службы безопасности Украины как субъекта противодействия коррупции и организованной преступности, определяется его организационно-штатная структура. Устанавливаются особенности юридической ответственности Службы безопасности Украины как субъекта противодействия коррупции и организованной преступности. Обобщается зарубежный опыт противодействия коррупции и организованной преступности,

обрабатываются возможности его использования в Украине. Определено, что для противодействия коррупции и организованной преступности в Украине целесообразно будет обратить внимание на такие аспекты зарубежного опыта: во-первых, уместно создать межведомственный координационный центр, который обеспечит надлежащий уровень коммуникации в системе данных субъектов; во-вторых, необходимо активное включение общественности в противодействие коррупции; в-третьих, особый акцент в противодействии исследуемым общественно опасным явлениям следует делать на установлении контроля над финансовыми потоками в стране, а также привлечении к ответственности и взятии под контроль преступной элиты (так называемых «воров в законе»), которые в нашем государстве, как правило, и являются стержнем преступных организаций.

Определяются перспективные направления совершенствования административного законодательства, регламентирующего противодействие коррупции и организованной преступности в Украине. Определяются направления оптимизации системы субъектов противодействия коррупции и организованной преступности в Украине и пути совершенствования взаимодействия и координации между ними. Доказано, что для обеспечения надлежащего взаимодействия и координации деятельности по вопросам противодействия коррупции и организованной преступности необходимо разработать комплексный межведомственный нормативно-правовой акт, в котором: во-первых, определить основные принципы взаимодействия и координации и их задачи; во-вторых, закрепить направления и формы их осуществления; в-третьих, установить критерии оценки качества и эффективности взаимодействия и координации.

Ключевые слова: коррупция, организованная преступность, правоохранительное влияние, противодействие коррупции, субъект, правовые основы, правовое регулирование, административное законодательство, задачи, функции, Служба безопасности Украины, компетенция, полномочия, организационно-штатная структура, юридическая ответственность, зарубежный опыт, оптимизация, взаимодействие, координация.

SUMMARY

Voronyi O. O. Security Service of Ukraine within the System of Anti-Corruption and Organized Crime's Subjects: Administrative and Legal Aspect. — *Qualifying scientific work as the manuscript.*

The thesis for a candidate's degree by the specialty 12.00.07 "Administrative law and process; financial law; informational law". — Open

International University of Human Development “Ukraine”; Hon. Prof. M. S. Bokarius Kharkiv Research Institute of Forensic Examinations of the Ministry of Justice of Ukraine. — Kharkiv, 2020.

Dissertation is devoted theoretical generalization and a new solution to the scientific problem, which consists in determining the place and specific features of the Security Service of Ukraine within the system of anti-corruption and organized crime’s subjects, to reveal the content and features of administrative and legal principles of its law enforcement activity within stated directions.

The essence and specific features of corruption and organized crime as an object of law enforcement influence were clarified. The system of subjects of counteracting corruption and organized crime and the place of the Security Service of Ukraine there were determined. The author has provided characteristics to legal principles for combating corruption and organized crime and has established the place of administrative and legal regulation among them. The tasks, functions and competence of the Security Service of Ukraine as a subject of counteracting corruption and organized crime have been clarified; its organizational and staffing structure were outlined. Specific features of legal liability of the Security Service of Ukraine as a subject of counteracting corruption and organized crime was established. International experience on combating corruption and organized crime has been summarized and the possibilities of its application in Ukraine were worked out. Perspective directions for improving administrative legislation that regulates counteraction to corruption and organized crime in Ukraine was defined. Directions for the optimization of the system of subjects of counteracting corruption and organized crime in Ukraine and the ways of improving interaction and coordination between them were outlined.

Key words: corruption, organized crime, law enforcement influence, anti-corruption, a subject, legal principles, legal regulation, administrative legislation, tasks, functions, Security Service of Ukraine, competence, powers, organizational and staffing structure, legal liability, international experience, optimization, interaction, coordination.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент
В. М. Фесюнін

Підписано до друку 09.10.2020. Папір офсетний. Друк офсетний.

Формат 60×90/16. Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач – Видавництво «Константа»,
Харківська область, м. Харків, вул. Космічна, 26

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №376 від 22.01.2001